

УДК 338.432:657

Л. М. Коваль,

к. е. н., доцент, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

L. Koval,

PhD, Associate Professor, Khmelnytsky Cooperative Trade and Economic Institute

STATUS AND PROBLEMS OF FORMATION OF LOGISTICS AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Здійснено оцінку стану та використання матеріально-технічної бази аграрного сектора економіки України. Визначено джерела та можливості фінансового забезпечення відтворення основних засобів і участь у цьому процесі держави. Встановлено фактори, що впливають на обсяг інвестиційних надходжень в аграрну сферу й окреслено можливі шляхи активізації інвестиційного процесу на перспективу.

The assessment of the status and use of the material and technical base of the agricultural sector of Ukraine. Detected sources and possibilities of financial maintenance and reproduction of fixed assets involved in the process state. The factors that affect the amount of investment income in the agricultural sector and outlines possible ways to enhance the investment process in the future.

Ключові слова: аграрний сектор, матеріально-технічна база, інвестиції в основних капітал, інвестиційний клімат, державне управління.

Key words: agriculture, physical infrastructure, investment in fixed assets, investment climate, governance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Із проголошенням державної незалежності України та відмовою від командно-адміністративних методів управління постала нагальна потреба адаптації всієї економічної системи до ринкових умов. Україна мала самоутвердитися як незалежна держава і забезпечити собі гідну нішу у світовому співтоваристві. Високі потенційні можливості для досягнення поставленої мети створив для неї аграрний сектор. Завдяки своїй потужній земельно-ресурсній базі він міг стати локомотивом економічного розвитку держави, дати імпульс соціальному відродженню. Однак відсутність цілісної системи державного регулювання та підтримки галузі впродовж усього періоду реформ призвела до унеможливлення ефективного її розвитку і не забезпечила умов для створення конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств, які б вільно себе почували на вітчизняному та зарубіжному ринках. Трансформаційні процеси спричинили деіндустріалізацію аграрної сфери і поступове перетворення України на сировинний придаток більш розвинених країн. Якщо цих проблем не вдасться розв'язати вже в найближчій перспективі, то Україна ризикує повністю втратити свою продовольчу незалежність, а з нею — і надії на світле майбутнє.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми функціонування аграрного сектора привертають увагу багатьох українських учених. Значний внесок у їх розв'язання здійснили: П. Гайдучий, В. Зіновчук, Т. Зінчук, С. Кваша, М. Ковальчук, П. Саблук, А. Третяк та ін. У своїх роботах вони розглядали питання трансформації галузі, вивчали особливості її функціонування в різних умовах, досліджували євроінтеграційні перспективи тощо. Однак, проведені дослідження дають підстави стверджувати про фактичну відсутність системних досліджень стану та використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Разом з тим, забезпечити поштовх до позитивних зрушень в аграрній економіці, як свідчить досвід розвинених країн, неможливо без ефективно інноваційно-інвестиційної перебудови. Зазначене формує актуальність теми дослідження, визначає його зміст та мету.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування шляхів зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектора України, пошук напрямів забезпечення відтворювальних процесів на інноваційній основі.

Таблиця 1. Основні засоби в сільському господарстві України у 2000–2012 рр.

Роки	Питома вага сільського господарства у валовій доданій вартості, %	Середньорічна вартість основних засобів, млн дол.	Питома вага сільського господарства за основними засобами в економіці, %	Площа сільськогосподарських угідь, млн га	Середньорічна чисельність працівників, млн ос.	Капіталооснащеність одного гектара сільськогосподарських угідь, дол.	Капіталоозброєність праці, дол./ос.
2000	16,7	17917	11,6	43,40	4,33	412,8	3137,9
2001	16,2	17391	10,2	43,04	4,12	404,1	4221,1
2002	14,5	16171	8,9	41,80	4,10	386,9	3944,1
2003	12,0	14446	7,6	41,79	4,08	345,7	3540,7
2004	11,7	13978	6,6	41,77	3,97	334,6	3520,9
2005	10,3	14625	6,0	41,76	3,99	350,2	3665,4
2006	8,4	14953	4,8	41,72	3,63	358,4	4119,3
2007	7,2	15639	3,9	41,68	3,47	375,2	4506,9
2008	7,4	18194	3,0	41,65	3,30	436,8	5513,3
2009	7,8	13246	2,6	41,63	3,13	318,2	4231,9
2010	7,9	14281	1,9	41,58	3,09	343,5	4721,7
2011	9,6	14810	2,7	41,56	3,39	356,4	4368,7
2012	8,9	17226	1,3	41,56	3,49	414,5	4935,8

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечити стале економічне зростання України в епоху глобалізації світогосподарських зв'язків, як ми уже зазначали, можна лише шляхом технологічної модернізації виробництва. Проте наша держава не демонструє особливих успіхів у зазначеному напрямі. Особливе відставання за названим критерієм спостерігаємо у сфері аграрного виробництва. Сьогодні в сільському господарстві України зосереджено лише 1,3% основних засобів (табл. 1), а їх частка постійно знижується.

Рівень забезпеченості галузі технікою для проведення польових робіт становить 48—66% потреби в ній, а цієї техніки 80% застаріла і потребує негайної заміни [1]. Через технічні негаразди близько 25% технічних засобів не використовується [2, с. 101]. Функціонуючу в Україні модель аграрної економіки у кращому разі можна назвати індустріальною щодо великого підприємницького сектора і доіндустріальною відносно багатомільйонного сектора дрібних господарств.

Попри декларування про пріоритетність аграрного сектора для розвитку української економіки, зазначимо, що заходів з оновлення його матеріально-технічної бази фактично не проводиться. Незважаючи на те, що сільське господарство відносять до тієї нечисленної когорти галузей, що приваблюють інвесторів [3; 4], ті не поспішають вкладати в неї своїх коштів — частка інвестицій в основний капітал галузі не перевищує 7,5% загального обсягу інвестування вітчизняної економіки і становить 20,1 млрд грн. [5]. Цих коштів не вистачає не те, щоб

на модернізацію техніко-технологічної бази виробництва, але й навіть на кількісно-якісне оновлення машинно-тракторного парку агропідприємств. Учені підрахували, що для повноцінного відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектора необхідно залучити 300 млрд грн. [6, с. 79]. При цьому вважаємо, що основну увагу слід було б зосередити на сфері тваринництва, яка в Україні занепадає. В той же час статистичні дані свідчать, що увага інвесторів зосереджена на рослинництві, питома вага якого в загальному обсязі інвестиційних надходжень аграрної сфери сягає 72% [7, с. 19]. Неefективною є й відтворювальна структура інвестицій, що на 80% формується з інвестицій на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств, будівель та споруд, тоді як на нове будівництво і розширення

підприємств коштів майже не витрачається. Незначною є сума вкладень на придбання довгострокових біологічних активів — продуктивної худоби та багаторічних насаджень, від стану і наявності яких і залежить розвиток галузі, і на питому вагу яких припадає лише 5% інвестованих коштів. До негативних моментів можна віднести асиметричний розподіл інвестиційних ресурсів, а також їх переорієнтацією з довгострокових інвестиційних проектів на задоволення короткострокових потреб у предметах праці (добривах, паливно-мастильних матеріалах тощо) в межах одного виробничого циклу [8, с. 296].

Однією з найгостріших проблем агросфери є проблема забезпечення аграріїв рухомим машинним складом. Потреба у його відтворенні постійно зростає, але висока вартість машин за відсутності необхідних коштів унеможливує розв'язання цієї проблеми. Учені підрахували, що для своєчасного проведення технологічних операцій українським аграріям не вистачає 118 тис. тракторів, 53 тис. зернозбиральних, 35 тис. кормозбиральних, 5 тис. бурякозбиральних, 6 тис. картоплезбиральних комбайнів [9, с. 26], а це вдвічі більше того, що ми маємо. Особливо "блідю" Україна виглядає на фоні міжнародних порівнянь. В той час як в США та Європі кожна тисячу гектарів ріллі обслуговує більше сотні тракторів і кількадесят комбайнів, в Україні — 8 і 4 відповідно [10, с. 190; 11, с. 61]. Низький рівень техніко-технологічного оснащення вітчизняних виробників спричинив відставання у них валових зборів з одиниці площі в 2,1—3,2 рази від показника зарубіжних країн. І це не дивно, адже на збирання

врожая аграрій має не більше двох тижнів. Якщо затягнути час, врожай гине. Проте наявна кількість техніки не може забезпечити потрібної оперативності і період жнив у нас затягується на цілий місяць, що завдає державі величезних втрат і призводить до зростання собівартості продукції на 10—15% [12].

Більша частина техніки, котра використовується вітчизняними аграріями, як ми уже зазначали, морально застаріла і фізично зношена. Відставання машин та обладнання вітчизняних аграріїв від тих, що використовуються у розвинених країнах, становить 2—3 покоління і перебуває на рівні 60-х років минулого століття. Сумарна потужність техніки в Україні становить в середньому 104 к.с. на 100 га посівних площ, тоді як у Великобританії ще наприкінці 90-х рр. цей показник сягнув 412,6 к.с., Франції — 498,2 к.с., Німеччині — 1514,7 к.с. [13]. Зазначене є причиною зростання капіталомісткості виробництва та падіння рентабельності наявного капіталу (табл. 2).

Використання застарілої та важкої техніки спричиняє також переуцільнення ґрунтів, призводить до руйнації їх структури, зниження насиченості повітрям, сповільнення активності обмінних біохімічних процесів, підриває протиерозійну й протидефляційну стійкість. Внаслідок високого ступеня зносу техніки і низьких показників її технічної готовності більшість аграріїв змушена вилучати з обороту величезні суми грошей на ремонтно-технічне обслуговування машинного парку, а ефект від цього мізерний, бо обладнання знову-таки псується. Можливостей придбання сучасної техніки в них немає. Купівельна спроможність аграріїв дозволяє покрити потребу в машинах та обладнанні не більш, ніж на 20%.

Здавалося б, що значну зацікавленість у розв'язанні проблем мала б мати держава, та вона не демонструє особливого ентузіазму. Держава виявляє байдужість як до безпосередніх проблем аграрного сектору, так і до проблем галузі сільськогосподарського машинобудування. Участь держави у фінансуванні інвестицій в основний капітал аграрного сектору не перевищує 9% від загального їх надходження, а розрив між обсягами прямої державної підтримки галузі з обсягами надходжень від неї вражаюче зростає (рис. 1).

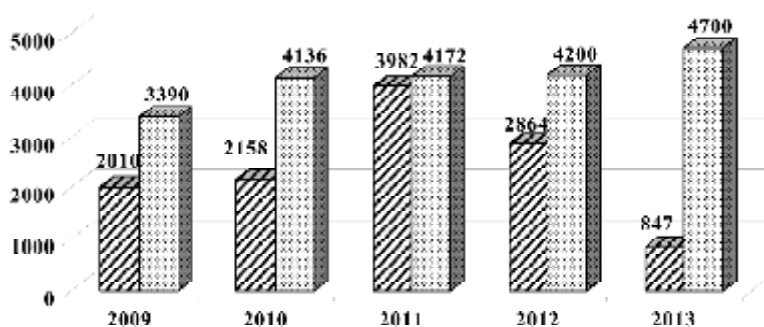
Не спромоглася держава створити й сприятливого інвестиційного клімату в аграрній економіці. У 2013 р. Фондом "Ефективне управління" за під-

Таблиця 2. Ефективність використання основних засобів сільського господарства України у 2000—2012 рр.

Рік	Середньорічна вартість основних засобів, млн грн.	Загальний обсяг сільськогосподарського виробництва, млн грн.	Чисельний прибуток (відсоток) галузі, млн грн.	Фондопродукція, грн.	Фондомісткість, грн.	Рентабельність основних засобів, %
2000	97471	151022	-	1,519	0,648	-
2001	93392	166427	-	1,782	0,561	-
2002	86192	168424	-	1,954	0,512	-
2003	76993	149900	-	1,947	0,514	-
2004	74362	179427	-	2,413	0,414	-
2005	74880	179606	-	2,399	0,417	-
2006	75511	184096	2445,4	2,438	0,410	0,032
2007	78978	173130	6854,1	2,170	0,450	0,087
2008	95880	201564	5789,2	2,102	0,476	0,060
2009	103187	197936	7584,8	1,918	0,521	0,074
2010	113388	194887	17170,5	1,719	0,582	0,151
2011	120668	233696	25341,3	1,937	0,516	0,210
2012	137640	223255	26787,2	1,622	0,617	0,195

тримки Всесвітнього економічного форуму було проведено опитування підприємців і виявлено, що найсерйознішими проблемами, що стримують розвиток агробізнесу в Україні є нестабільна політична ситуація, обтяжлива дозвільна система, корупція тощо (рис. 2).

Через наявність низки бар'єрів та загроз інвестори оминають українську економіку. Тому вважаємо, що на усуненні усіх цих проблем мають бути спрямовані зусилля держави. Тим більше, що тепер, як ніколи раніше, новостворений уряд відчуває у цьому велику зацікавленість. Позитивний вплив на їх розв'язання має справити стійкий запит до змін, що виявляється і з боку суспільства.



▨ Пряма державна підтримка

▤ Надходження податків і зборів до Зведеного бюджету від підприємств аграрного сектору

Рис. 1. Зіставлення прямої державної підтримки сільського господарства України з обсягами надходження коштів від підприємств галузі до Зведеного бюджету, млн грн.

Сформовано за даними [14; 15, с. 40; 16].

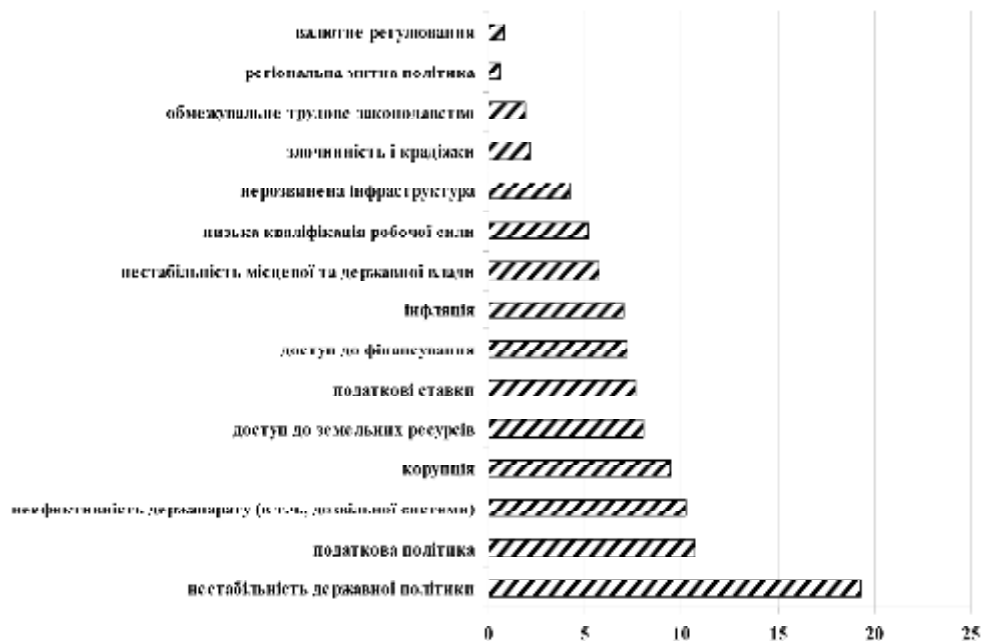


Рис. 2. Найпроблемніші фактори для ведення аграрного бізнесу, частка респондентів, які зазначили фактор як найбільш проблематичний, %

Джерело: [17, с. 64].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Забезпечити економічне відродження аграрного сектора економіки України неможливо за відсутності прогресивної техніко-технологічної бази та достатнього обсягу інвестиційних надходжень на її оновлення. Вагомими причинами порівняно невеликих обсягів інвестицій, у тому числі й іноземних, у підприємства аграрної сфери є відсутність сприятливого середовища та обґрунтованої концепції економічного розвитку галузі. Розв'язання зазначених проблем повинна взяти на себе держава. Державна політика в аграрній сфері має опиратися на нові підходи у прийнятті рішень щодо оптимальних умов для суттєвого збільшення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалу. Досягти забезпечення поставленої мети держава може за допомогою низки методів економічного, організаційного та правового характеру, котрі б реалізувалися нею у складі загальної економічної реформи. У пошуку та поєднанні цих методів полягають перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Література:

1. Аграрний сектор України: інвестиційна привабливість, незважаючи на недосконале регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivist-nezvazhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya>

2. Третяк Н. Економічний механізм інвестування в основний капітал сільськогосподарських підприємств / Н. Третяк, О. Богатиренко / Фінансовий простір. — 2012. — № 2 (6). — С. 98—104.

3. Коваль Н. Інвестиційний клімат України: оцінки міжнародних експертів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zpravda.info/index.php?option=com_content&view=article&id=6423:2013-09-25-18-55-31&catid=34:2009-04-14-10-24-35&Itemid=63.

4. Рівень інвестиційної грамотності багатьох українських компаній, на жаль, поки що недостатній, щоб напряду звертатись до інвесторів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ubg.kiev.ua/index.php?type=special&area=1&p=articles&id=845>

5. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/arh_iok2011_u.html

6. Іванишин В.В. Розвиток та функціонування ринку технічних засобів для сільського господарства України / В.В. Іванишин // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 78—82.

7. Капітальні інвестиції в Україні за 2011 рік: Статистичний бюлетень. — К., 2012. — 43 с.

8. Левченко Н.В. Методи оцінювання інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів України в контексті стратегічного планування / Н.В. Левченко, В.В. Огліг //

Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 8 (134). — С. 285—293.

9. Марченко В.В. Ринок сільгосптехніки. Особливості формування та перспективи ринку сільськогосподарської техніки в Україні / В.В. Марченко, М. М. Гузь // Новини агротехніки. — 2010. — № 1. — С. 26—29.

10. Коваль О.М. Розширене відтворення основних засобів сільського господарства на інноваційній основі / О.М. Коваль // Вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. — 2011. — С. 187—192.

11. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М.М. Могилова, Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. — 2013. — № 2. — С. 61—67.

12. Холянівська М. Іржаві комбайни "об'їдають" країну / М. Холянівська // Сільські новини, четвер, 30 серпня 2012 року. — № 35 (911). — С. 2.

13. Костирко І.Г. АПК України: проблеми відтворення та оновлення основного капіталу / І.Г. Костирко, Т.І. Топішко // Економічний простір. — 2008. — № 19. — С. 92—98.

14. Бойко І. Руйнівна тенденція / І. Бойко / Сільські вісті. — 16 січня 2014 року. — № 5 (19052).

15. Ведення аграрного бізнесу в Україні — 2013. — К, 2013. — 94 с.

16. Частка агропромислового комплексу у ВВП України торік становила 11 відсотків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://newradio.com.ua/2013_06_05/CHastka-agrokompleksu-u-VVP-Ukra-ni-tor-k-stanovila-11-v-dsotk-v-Prisjazhnjuk/

17. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітанню — К.: Фонд "Ефективне управління", 2013. — 232 с.

References:

1. SviAhrotekhnolohij (2013), "The agricultural sector of Ukraine: investment attractiveness, despite the imperfect adjustment", available at: <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivist-nezvazhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya> (Access 27 April, 2014).

2. Tretiak, N. (2013), "Economic mechanism of investment in fixed assets of agricultural enterprises", *Finansovij prostir*, vol. 2 (65), pp. 98-104.

3. Koval', N. (2013) "Investment climate in Ukraine: international experts", *Zaporiz'ka Pravda*, [Online], vol. 8, available at: http://zp-pravda.info/index.php?option=com_content&view=article&id=6423:2013-09-25-18-55-31&catid=34:2009-04-14-10-24-35&Item (Access 27 April, 2014).

4. UBG (2013), "Literacy level of investment many Ukrainian companies, unfortunately, are still insufficient to directly apply to investors", available at: <http://www.ubg.kiev.ua/index.php?type=special&-area=1&p=articles&id=845> (Access 27 April, 2014).

5. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2011), "Investments in fixed assets by sector", available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ibd/iokved/iokved_u/iokved_0411_u.htm (Access 27 April, 2014).

6. Ivanyshyn, V.V. (2011), "The development and functioning of technical equipment for agriculture in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 78—82.

7. State Statistics Service of Ukraine (2011) "Kapital'ni investytsii v Ukraini za 2011 rik: Statystychnyj biuletyn" [Capital investments in Ukraine in 2011: Statistical Bulletin], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

8. Levchenko, N.V. (2013), "Methods for evaluation of investment attractiveness of Ukraine agricultural regions in the context of strategic planning", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8 (134), pp. 185—193.

9. Marchenko, V.V. (2010), "Agricultural market. Features of formation and Market Prospects of agricultural machinery in Ukraine", *Novyny ahrotekhniki*, vol. 1, pp. 26—29.

10. Koval', O.M. (2011), "Expanded reproduction of fixed assets agriculture on the basis of innovation", *Visnyk Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*, pp. 181—192.

11. Mohylova, M.M. (2013), "Logistic support for the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 61—67.

12. Kholianivs'ka, M. (2012), "Rusty combines "eat" the country", *Sil's'ki novyny*, vol. 35 (911), p. 2.

13. Kostyrko, I.H. (2008), "Agriculture in Ukraine: problems playing and fixed capital", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 1, pp. 92—98.

14. Bojko, I. (2014), "Destructive tendencies", *Sil's'ki visti*, vol. № 5 (19052).

15. Ukrainian Agribusiness Club (2013), "Doing Agribusiness in Ukraine", Kyiv, Ukraine.

16. Holos Stolytsi (2013), "The share of agriculture in GDP in Ukraine last year was 11 percent", available at: http://newradio.com.ua/2013_06_05/CHastka-agrokompleksu-u-VVP-Ukra-ni-tor-k-stanovila-11-v-dsotk-v-Prisjazhnjuk/

17. Fund "Effective Management" (2013), *Zvit pro konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrainy 2013. Nazustrich ekonomichnomu zrostanniu ta protsvitanniu* [Report on the competitiveness of regions of Ukraine 2013. Towards Economic Growth and Prosperity], Fond "Efektyvne upravlinnia", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014 р.